

Magyar Képzőművészeti Egyetem Doktori Iskola

AZ ÁGY

Megjelenítések a XX. századi és kortárs művészetben

DLA értekezés tézisei

Takács Szilvia

2011

Témavezető:

Előd Ágnes DLA

Egyetemi adjunktus

1. A kutatási terület meghatározása

Az ágyábrázolásokat szobrászi problémaként nagyon relevánsnak gondolom. Mesterművem készítése előtt már egy szobrom és egy videóm is kapcsolódott az ágy témájához.

Kutatásom a XX. századi és kortárs külföldi és magyar művészekre irányul, ezen belül kizárólag szobrászati ágyábrázolásokra, installációkra, és fotóval dokumentált performanszokra. Nem vizsgálom a festészet és a többi művészeti ág alkotásait. Fontosnak tartom a XX. századot megelőző művészettörténeti példák bevonását, mint előképeket. Nagy jelentőséget tulajdonítok az olyan ábrázolásoknak, ahol emberi alak nem jelenik meg az ágyon, de értekezésem kiterjed az alakkal együtt ábrázolt ágyakra is.

2. Gondolatok az ágyról Vilém Flusser filozófiája mentén

Vilém Flusser *Az Ágy*¹ című műve disszertációmnak nélkülözhetetlen alapja. Meglátásaimmal azonban nem mindig egyezett, így inkább, mint az egyik lehetséges értelmezés vonul végig témámban. Flusser rendszerezi az ágyban szerzett tapasztalatokat: központi témái a születés, olvasás, alvás, szerelem, álmatlanság, betegség és halál. Ezeket a témákat piramisszerű hierarchiába sorolja, amelynek csúcsán a szerelem áll, oldalain pedig egymással párhuzamos világok sorakoznak. A csúcstól lefelé haladva az alvás és az álmatlanság, majd az olvasás és a betegség, végül a születés és a halál, mint alapvető, és mindent átfogó páros jelenik meg.

Flusser mintájára szükségesnek érzem egy új hierarchia bevezetését is, amely az ágyban eltöltött idő alapján sorolja be a tevékenységet egy piramis struktúrába. Ennek csúcsán az alvás áll, ezt követik a testi és a lelki élvezetek. Testi élvezetek alatt értem a szerelmet, a henyélést, az étkezést. A szellemi és lelki élvezetek alatt az olvasást, írást, álmodozást, tanulást, illetve a film- és tévénézést. A piramis alsó fokaihoz az ágyban a betegséggel, a szüléssel, születéssel, illetve a halállal eltöltött időt sorolom.

Műelemzéseim alapján azonban arra a következtetésre jutottam, hogy az ágyábrázolások témáit nem fedi teljesen sem a Flusser féle piramis, sem az általam javasolt időbeli

¹ Flusser, Vilém: *Az ágy*, Kijárat kiadó, 1996

felosztás, a XX. századtól kezdve pedig mindezekről független jelentéstartalmak is megjelennek a műalkotásokban.

3. Az intimitás

Az ágy magánterület. Az ábrázolások alaphangját mindig az intimitás adja meg, ami lényegében elválaszthatatlan ettől a témától. Az intim szférát a test közelsége vonja az ágy köré.

4. Előzmények a művészettörténetben

A műalkotások készítésekor meghatározó, hogy milyen típusú ágy van használatban az adott korban, ezért az ágyak kultúrtörténetét külön fejezetben tárgyalom az i.e. 3500 környékétől a XIX. század elejéig, *Bútor-történeti kitekintés* címmel. Az *Ágyábrázolások a szobrászatban az őskortól a XIX. századig* című fejezetben azon jelentéstartalmak megmutatkozását is szeretném érzékeltetni, melyek feltételezésem szerint folytonosan felbukkannak a XX. századi és kortárs szobrászati alkotásokban is. Ezekből kiindulva lehetőség nyílik a később megjelenő új jelentések vizsgálatára.

Megfigyeléseim szerint mindegyik általam elemzett ágyábrázolás jelentéstartalma összevethető a Flusser által felállított, az ágyhoz kötődő tevékenységek piramisának valamely fogalmával. A legtöbb alkotás a halálos ágy témáját dolgozza fel, a legkevesebb pedig az olvasással kapcsolatos, de az ilyen mindennapi emberi tevékenységek és fogalmak mellett jellemző a transzcendens vagy túlvilági, vallásos, illetve mitológiai összefüggésbe való ágyazottság is.

5. Ágyak a XX. századi és kortárs művészetben – Eltérő megoldások azonos témára

Rachel Whiteread és Sophie Calle alkotásait kiemelten vizsgálom. Ágyábrázolásaik más műfajban és más anyagokból készültek, eltérő indíttatásúak. Az ágyhoz kötődő tevékenységek között, a Flusser-féle rendszerező piramis két végpontján elhelyezkedő fogalmak figyelhetőek meg bennük. Meglátásom szerint Sophie Calle esetében a

szerelem, Rachel Whiteread esetében pedig a halál volt a legfőbb inspirációs élmény. A XX. századi és kortárs ágyábrázolásokban Marina Abramović jelölhetné ki egy elméleti háromszög harmadik csúcsát, akinél a test nyugodt, vízszintes állapotával, az ágy jelentéséhez kapcsolható lelki-szellemi tartalmak kerülhetnek előtérbe.

Kutatási témám szempontjából Rachel Whiteread ágyszobrai kulcsfontosságúak. Az ő alkotásainak elemzése során figyeltem fel arra, hogy a XX. századi és kortárs művészetben addig soha nem látott témaként bukkannak fel az önmagukban, emberi alak nélkül megjelenített ágyak.

Sophie Calle a kutatási témámnak szintén kikerülhetetlen alakja, mivel művészetében számos ágyábrázolás található. Fő témája a szerelem, de ágyai jól összevethetőek a Flusser-féle piramis legtöbb elemével.

6. Különféle megközelítések

A különböző stílusokhoz, irányzatokhoz, illetve áramlatokhoz kapcsolható művek között, nem célom történetiséget felállítani. Rendszerezésem alapja az ágyhoz kötődő tevékenységek és jelentéstartalom megfigyelése.

Peter Fischer rámutat arra, hogy a modernizmus eljövételével válik az ágy önálló művészi motívummá, leválik róla a képszerű, elbeszélő kontextus.² Az alak nélkül ábrázolt ágyak kérdését az elemzéseken belül fejtem ki, párhuzamosan a figurával ábrázolttal.

A művek jelentéstartalmai nem fedik teljesen sem a Vilém Flusser által felállított piramist, sem a hasznosság alapján történő rendszerezést. Meglátásom szerint a szerelem hangsúlyossága megegyező Flusser rendszerével, aki a piramis csúcsára helyezte, mivel a kortárs művészetben is ez a leggyakrabban megjelenő jelentés, a szexualitást és gender kérdéseket is magában foglalva.

A kortárs és XX. századi ágyábrázolásokban azonban olyan értelmezések is kapcsolódhatnak a témához, amelyek egyik előzőekben tárgyalt rendszerezésben sem jelentek meg. Ezek a következők: a már említett társadalmi nem kérdése; a lelkiség fogalma, mely talán rokonítható Flusser olvasásra vonatkozó megújulásával; a köz- és magántér szembeállítás; a kritikai attitűdöt, feszültséget felmutató alkotások; a politikai

² Fischer, Peter: Introduction, In: *Another World – Twelve Bedroom Stories*, kiállítási katalógus, Kunstmuseum Luzern, 2002

és társadalmi problémákra való reflektálás gondolata; a kulturális különbségek; az ágy, mint a szakrális és transzcendens élmények színtere. Nagyon lényeges a testiség olyan fokú jelenléte, ami szinte egyenlővé, testmetaforává alakítja a tárgyat, így lehetőséget adva az alak nélküli ágyak formanyelvének megszületésére.

Fontosnak gondolom annak hangsúlyozását, hogy a figura nélküli ágyábrázolásokról csak a XX. századtól kezdve lehet beszélni, az alakkal ábrázolt ágyak sokkal régebbi múltra tekintenek vissza. Kutatásom legfontosabb eredményének tartom annak követését, hogy a fekvő alak hiányában milyen jelentéstartalmak kifejezésére ad lehetőséget az önmagában megjelenő ágy.

7. Melléklet

Kutatásomnak fontos eredménye a mellékletben található riportsorozat, (*Beszélgetések kortárs magyar képzőművészekkel ágyakat ábrázoló műveikről.*) melyben Berhidi Mária, Jovánovics György, Bukta Imre, Németh Ilona, Koronczai Endre, Szigeti Csongor tárja fel alkotói szándékait. A riportok készítésekor minden művész esetében egyedi ívet vett a beszélgetés, azonban az alábbi kérdések minden egyes riportalanynál kulcsfontosságúak voltak: *Mi inspirálta a mű elkészítését?/ Hogyan jutott el az ágy gondolatához?/ Korábban is foglalkozott az ágy témájával?* A következők pedig gyakran jelentek meg a beszélgetésekben: az ágy testmetaforaként való szemlélete, a valóban használat ágyak és a műalkotás kapcsolati lehetőségei, a személyes tárgyak felhasználása a műalkotásban.